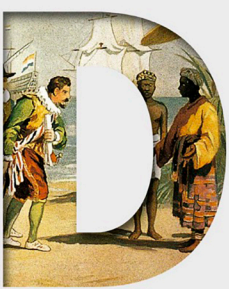
GESCHIEDENIS VAN INDONESIË

WalburgPers

GESCHIEDENIS VAN INDONESIË

GESCHIEDENIS VAN

INDONESIË

Onder redactie van:
Leo Dalhuisen
Mariëtte van Selm
Frans Steeg †

WalburgPers

Uitgave en realisatie
Uitgeversmaatschappij Walburg Pers

Redactie
Leo Dalhuisen
Mariëtte van Selm
Frans Steegh †

Auteurs
Frans van Baardewijk
Sandra van den Broek
Leo Dalhuisen
Jantien Delwel
Ronald Donk
Peter Lindhoud
Nathan Porath
Leo Raeven
Mariëtte van Selm
Frans Steegh †
Fridus Steijlen
Jan-Maarten de Wit

Met bijdragen van
Mirjam Beijert, Chris Haneveld, Anton de Munck,
Bart Schmitz, Evert Steege

Beeldredactie
Annemiek Versluys
Sandra van den Broek
Cees de Waal (kaart op blz. 9)

Omslagontwerp
Erwin Bomans BNO, Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk
Hannie van den Berg Grafische Vormgeving en DTP, Houten

1e druk september1998
2e druk november 2006
3e druk november 2014
4e gewijzigde druk oktober 2017

© 1998/2017 L. Dalhuisen, M. van Selm en F. Steegh
© 1998/2017 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 978.94.6249.255.4
NUR 680

De volgende instellingen hebben voor deze uitgave welwillend illustraties ter beschikking gesteld:
KITLV
Uitgeverij Wolters-Noordhoff BV
RBI Elsevier
KIT – Tropenmuseum
Museon Den Haag
Nationaal Archief

Het Museon beheert de grote internationale collectie van voorwerpen en tekeningen uit de Japanse interneringskampen en is geïnteresseerd in allerlei aanvullingen van ex-gedetineerden. Contactpersoon is Joke van Grootheest, conservator.

Illustratieverantwoording
ABC Press, Amsterdam 22,151, 152
Archiefdienst Gereformeerde Kerken in Nederland Leusden 66, 67, 81
Boost 152
S.C.Bouma 120bo
Francine Brinkgreve 43
Sandra van den Broek 29, 131, 156
Peter Buurman 31on
City of Vancouver 127
Droste 74
Eppo Doeve / RBI Elsevier 135, 137, 145, 173
Rob Doolaard 14bo.re
Gemeente Museum Arnhem 50
Historisch Centrum Leeuwarden 134
Fred de Heij 69re
Henk Hovinga121bo
Indisch Wetenschappelijk Instituut, Den Haag 64, 75on, 78, 82, 83, 176
Instituut voor Maritieme Historie, Marinestaf Den Haag 148
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam 168
Emilie van Kerckhoff 31bo
Koninklijk Instituut voor Taal Land en Volkenkunde, Leiden 9bo, 12, 23, 31mi, 45, 55, 60on, 75bo, 93, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102on, 103li 106, 113, 114, 116, 117, 132bo, 162, 163li, 166, 167
KIT Tropenmuseum Amsterdam 11, 17, 18, 30bo, 32, 36, 40, 47, 62, 63, 68on, 76, 80, 84, 94, 104, 108, 109bo, 144, 153, 155, 157, 165, 170re
Letterkundig Museum Den Haag 178on
Marine Museum Den Helder 112
Moluks Historisch Museum 180, 181 E. Zwarteveen
Museon 118, 119, 121on F.A.R. de Jong, 124
Museum Bronbeek 120on
Museum voor Communicatie 170bo
Museum voor Volkenkunde Rotterdam 25, 85, 109on
Nationaal Archief Collectie Anefo en RVD Den Haag 53, 130, 142
Nederlands Filmmuseum Amsterdam 65, 73,
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie 115, 123, 132on, 133on, 169, 179
NijghVersluys Baarn 9on
Coen Peppelinkhuizen 10, 13, 16, 26, 27, 28, 30on, 33, 34, 37, 39, 41, 42, 44, 46, 88
Gerard Persoon 19
Rijksmuseum Amsterdam 51, 61
Henk Rotermundt 14bo.li, 20, 35
Scheepvaart Museum Amsterdam 15
Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht Den Haag 133bo, 139, 141
Spaarnestad Fotoarchief Haarlem 172
Stichting Moesson 177
Mariëtte van Selm 21, 158
Stichting Atlas van Stolk, Rotterdam 48, 57, 68bo, 140
Universiteitsbibliotheek Utrecht 14on
Annemiek Versluys 178bo
Westfries Museum Hoorn 52bo
Wolters Noordhoff BV Groningen/Houten 79, 103, 105

Inhoud

Inleiding 7

1 Natuur en bevolking 8

1 Grootte en ligging 8
2 Klimaat 10
3 De geologische structuur 11
4 Bodems, flora en fauna 13
5 Natuur en bevolking in historisch perspectief 15
6 Verscheidenheid in culturen 17
7 Verscheidenheid op Sumatra 17
8 Verscheidenheid op Sulawesi 21
9 Verscheidenheid op Kalimantan 22
10 Verscheidenheid op Java 23
11 Verscheidenheid op de Molukken 24
12 Verscheidenheid op Papua Barat 24

2 De godsdiensten van Indonesië 26

1 Traditionele godsdiensten 26
2 Boeddhisme en hindoeïsme 29
3 De islam 35
4 Het christendom 39
Illustratieve teksten:
– Wajang, typisch Javaans 30
– Hoe apart is Bali? 42

3 De Indonesische archipel wordt Indonesië 46

1 Het oude Indonesië 46
2 De VOC vestigt zich in Indië 47
3 De Nederlandse staat neemt het bewind over 55
4 Het verzet tegen de Nederlandse overheersing 59
5 Invoering van de ‘ethische politiek’ 63
6 Het werk van missie en zending 66
Illustratieve teksten:
– Bronnen uit de tijd van het oude Indonesië 44
– Jan Pieterszoon Coen: een omstreden figuur 52
– Verzet op de Molukken 59
– De opstand van Dipo Negoro 60
– ‘Max Havelaar’: het boek en de werkelijkheid 68
– MIssie, zending en onderwijs 70

4 Leven in een gespleten wereld 74

1 De ontwikkeling van een koloniale raciale samenleving 74
2 De Europese bovenlaag: de totoks 75
3 De Indo-Europeanen als tussengroep 76
4 Inheemsen en Vreemde Oosterlingen 77
5 Verschillende werelden 81
Illustratieve teksten:
– Bronnen over koloniaal Indonesië 72
– Hoe racistisch was het bedrijfsleven? 80
– De nostalgie van Tempo Doeloe en de werkelijkheid 84
– Blank en bruin 90

5 Nationalisme in opkomst 92

1 Nieuwe tijden 92
2 De eerste nationalisten 92
3 De eerste nationalistische organisaties en hun oorsprong 93
4 De Sarekat Islam loyaal jegens het gouvernement 96
5 Islam en marxisme, samenwerking in het begin 97
6 Het nationalisme op zijn retour? 99
7 Onderwijs 105
Illustratieve teksten:
– Wie klaagt wie aan? 102
– Boven-Digoel 104
– Kartini, de ideeën van een Indonesische vrouw 108
– Nederlandse geschiedenis, verschillend bekeken 110

6 De Japanse bezetting 112

1 De Japanners bezetten Indonesië 112
2 De Indonesiërs onder Japanse bezetting 113
3 Nederlanders en Indische Nederlanders in kampen 116
4 Nederlanders en Indische Nederlanders buiten de kampen 122
5 De Japanse capitulatie 124
Illustratieve teksten:
– De Pakanbaroe-spoorweg 120
– Balans van koloniaal beleid in Nederlandse ogen 128

7 De kolonisatie van Indonesië 130

1 Van Japanse bezetting tot de onderhandelingen met de Republiek 130
2 De eerste onderhandelingen met de Republiek 133
3 Het Akkoord van Linggadjati 135
4 Militair ingrijpen (1947-1949) 138
5 De soevereiniteitsoverdracht 142
6 Nederland en de eigen koers van de Republiek Indonesië 143
7 De Nieuw-Guinea-kwestie 144
8 'Het einde is nog niet in zicht' 147
Illustratieve teksten:
– Soekarno en de Nederlanders 136
– Dekolonisatie verfilmd 140
– Nederlandse oorlogsmisdaden: uitzondering of regel? 148

8 Het moderne Indonesië 150

1 De eenheidsstaat Republiek Indonesië 150
2 Geleide Democratie 153
3 Orde Baru (Nieuwe Orde) onder leiding van Suharto 154
4 Herstel van de democratie na Suharto 157
Illustratieve teksten:
– Nasution: militair en politicus 159
– Mochtar Lubis, een geëngageerd historicus 162

9 Migratie naar Nederland 164

1 Indonesiërs naar Nederland 164
2 Migratie van Europeanen vóór 1945 171
3 Migratie naar Nederland na 1945 171
4 Aanpassing en integratie in Nederland 175
5 De Molukkers, dekolonisatie en gedwongen migratie 180
Illustratieve tekst:
– 'Indië' diep verankerd in de Nederlandse cultuur 184

Literatuur 189

Register 191

Inleiding

Indonesië kan meer dan welk ander land in Azië rekenen op belangstelling in Nederland. De redenen liggen voor de hand. Het is een in veel opzichten fascinerend land met een bevolking die ondanks het koloniale verleden de Nederlanders welgezind is. Ook een land waarmee een groot aantal Nederlanders nog steeds persoonlijke banden heeft. Onder de oudste generatie zijn er velen die korter of langer in Indonesië hebben geleefd. Velen zijn er geboren en pas na de dekolonisatie naar Nederland gekomen. Zij allen hebben hun liefde voor Indonesië aan hun familieleden en anderen doorgegeven. Letterlijk en figuurlijk leeft Indonesië in zeer veel Nederlandse families voort.

Drie eeuwen lang hadden Indonesië en Nederland intensief met elkaar te maken. Toch vormde de Nederlandse aanwezigheid slechts een episode in de geschiedenis van Indonesië. Die geschiedenis begon lang vóór de komst van de Nederlanders en ging na hun verdwijnen gewoon door. Bovendien strekte die aanwezigheid zich pas sinds het einde van de 19de eeuw uit tot heel Indonesië. In de tijd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie kwam het grootste deel van de Indonesische bevolking niet of nauwelijks in aanraking met Nederlanders of andere Europeanen. Pas in de loop van de 19de eeuw werden de Buitengewesten 'onder bestuur gebracht'. Maar ook daarna kwamen in grote delen van Indonesië maar weinig Nederlanders. Een bekende, enigszins badinerende uitspraak luidt dan ook dat 'Nederlands-Indië' in feite slechts vijftig jaar heeft bestaan. Aan de andere kant zijn de huidige grenzen van Indonesië het resultaat van het Nederlandse kolonialisme.

De laatste fase van het kolonialisme was voor de Europese en Indo-Europese Nederlanders in Indonesië bijzonder zwaar. De Tweede Wereldoorlog brachten de meesten in kampen van de Japanners door. En na de oorlog bleken voor hen geen oude tijden aan te breken. Anders dan de Britten in India besloot Nederland zich met geweld te verzetten tegen de onafhankelijkheid van Indonesië. Ruim 150.000 Nederlandse militairen bestreden samen met Indonesische (vooral Molukse) KNIL-soldaten, vrijwillig of gedwongen, vergeefs de Indonesische nationalisten.
Tussen 1945 en 1968 repatrieerden enige honderdduizenden Nederlanders en Indische Nederlanders uit Indonesië naar Nederland. Velen onder hen waren diep gefrustreerd. Bij anderen zouden de frustraties pas later naar boven komen. Weer anderen pasten zich snel aan de nieuwe situatie aan. Maar het koloniale verleden bleef Nederland in de afgelopen halve eeuw op allerlei manieren bezighouden: gewelddadige en vreedzame protesten van Molukkers, demonstraties tegen de komst van de Japanse keizer, verhitte discussies op de tv en in de pers over het optreden van Nederlandse militairen tijdens de onafhankelijkheidsstrijd van de Indonesiërs, de jaarlijkse massaal bezochte sfeervolle Pasar Malam Besar in Den Haag, regelmatige tentoonstellingen over het koloniale verleden.

Dit boek is bedoeld als een lees- en kijkboek en kan via de inhoudsopgave en het register ook als naslagwerk fungeren. Het boek geeft een beeld van het oude, prekoloniale, Indonesië tot en met het Indonesië van nu. Onderweg wordt zoveel mogelijk recht gedaan aan de verschillende bevolkingsgroepen in Indonesië en aan de migranten naar en van Indonesië.
Naast een historisch overzicht bevat dit boek ook een groot aantal illustratieve teksten waarin dieper wordt ingegaan op historisch interessante onderwerpen en personen en waarin wordt ingegaan op verschillende visies op het Indonesische verleden.
In een boek als dit vormen geografische namen een probleem. Moet het Borneo of Kalimantan zijn, Celebes of Sulawesi, Kleine Soenda-eilanden of Nusa Tenggara, Nieuw-Guinea of Irian Jaya? In atlassen wordt, begrijpelijkerwijze, consequent gekozen voor de nieuwe Indonesische benamingen. De vraag is of een dergelijke consequentie voor een grotendeels historisch werk ook de juiste oplossing is. Hetzelfde geldt voor de spelling van een groot aantal namen: Soekarno of Sukarno, Modjopahit of Majapahit, Pantjasila of Pancasila? Veel lezers zouden enigszins bevreemd opkijken als ze lezen dat generaal Van Heutsz niet in Atjeh maar in Aceh actief was. Het lijkt niet verstandig om volledig te breken met de schrijfwijze die in het overgrote deel van de Nederlandstalige literatuur over Indonesië gangbaar is. In dit boek is daarom gestreefd naar een ander soort consequentie: die binnen een bepaald verband. Bij delen over de koloniale geschiedenis worden de oude 'koloniale' namen en spellingvormen gebruikt, in andere gevallen de nieuwe Indonesische.